

Klima třídy a třída jako sociální skupina

Eva Trnová

Téma semináře : KLIMA

- <http://klima.pedagogika.cz/trida/>
- <http://www.pedagoginkluzze.cz/4-socialni-klima-skolni-tridy>
<http://www.pedagoginkluzze.cz/4-socialni-klima-skolni-tridy>

Školní klima a klima třídy

„Neexistuje sterilní škola nebo třída, jež by neměla své specifické klima - klima školy a klima třídy. Klima každé školy na nás začne působit chvíli poté, co poprvé vstoupíme do její budovy či do místnosti některé z tříd a budeme je vnímat tím silněji, čím déle se budeme v daném prostoru zdržovat, komunikovat s okolím, prorůstat s prostředím. Toto klima je tvořeno množstvím faktorů a procesů, které na sebe vzájemně působí a doplňují se.“ (Přikrylová, 2009).

Co je klima školní třídy ?

obvykle se v literatuře rozlišují tři termíny:

- **a) prostředí třídy** - širší pojetí

- b) atmosféra třídy** - jev krátkodobý, situační - během dne několik různých atmosfér

- c) klima třídy** - jev spíše dlouhodobý, málo proměnlivý, typický pro danou třídu

Prostředí třídy

nejen žáci a učitelé, ale i věci, výzdoba, psychohygiena (ekologie) třídy

- **Prostředí** – *je to nejobecnější termín, týká se i jiných aspektů než sociálně-psychologických.*
- Zahrnuje:
 - **architektonické aspekty** - řešení učebny, její vybavení, velikost, rozmístění nábytku, možnosti změny tvaru),
 - **ergonomické** - uspořádání pracovních míst učitele a žáků, vhodnost nábytku pro soustředěnou práci, rozmístění ovládacích prvků v učebně,
 - **estetické** - výzdoba
 - **hygienické** - vytápění, větrání, osvětlení
 - **akustické** - úroveň hluku a šumu, odraz zvuku, akustika učebny) a podobně.

Atmosféra

- je naopak velmi úzký termín, vyjadřuje krátké trvání a vysokou proměnlivost.
- Mění se velmi rychle, zřídka trvá déle než jednu nebo několik vyučujících hodin - je situačně podmíněna:
 - atmosféru ve třídě před písemnou prací,
 - po velké přestávce,
 - při odpoledním vyučování,
 - po rvačce mezi žáky,
 - atmosféru po sdělení, že odpadá nenáviděný vyučovací předmět,
 - při zkoušení, atd.

Klima třídy

typické pro danou třídu

- **Sociální klima** – zahrnuje dlouhodobé jevy, jsou po několik měsíců i let typické pro konkrétní třídu a učitele.
- SK třídy - vytvářejí všichni žáci v určité třídě, skupinky na které se třída rozpadá, jednotlivci, ale také sbor učitelů na dané škole a jednotliví učitelé vstupující do dané třídy.
- SK třídy je ovlivňováno také širšími jevy jako je **klima školy** a sociální klima učitelského sboru.

Model klimatu školy vytvořený podle Tagiuri a Andersona

■ 1. Ekologie

charakteristika budovy, v níž se výuka odehrává, výzdoba školy, třídy atd.

■ 2. Prostředí

charakteristiky učitelů - délka praxe, platové zařazení, charakteristiky žáka - věk, pohlaví, sociální status

■ 3. Sociální systém

vztahy mezi učiteli, žáky a mezi těmito

skupinami, způsob komunikace a kooperace mezi jednotlivými skupinami, podíl na rozhodování, příležitost k účasti na sociálním dění ve skupině

■ 4. Kultura

hodnoty a hodnotové systémy, důraz na kooperaci, učitelova zaangażovanost na rozvoji žáků, očekávání, jasnost cílů

Co zahrnuje klima školní třídy ?

- **Spokojenost ve třídě** - vztah žáků ke své třídě, míra spokojenosti, pohody ve třídě
- **Konflikty mezi žáky** - tzv. třenice, od napětí, přes spory, rvačky až po šikanu
- **Soutěživost ve třídě** - konkurenční vztahy, míra snah po vyniknutí, prožívání neúspěchu
- **Obtížnost učení** - jak žáci prožívají nároky školy, jak je učení namáhavé, obtížné či nezajímavé
- **Soudržnost třídy** - přátelské či nepřátelské vztahy mezi dětmi, míra pospolitosti dané třídy
- **Pořádek při výuce** - kázeň žáků při vyučování, míra spolupracujícího chování
- - je možné ještě další hledisko???

Jak vzniká klima školní třídy, činitelé, kteří jej ovlivňují ?

- Nejednotnost mezi odborníky na to, kdo je zdrojem klimatu ve třídě:
- (1) část odborníků se domnívá, že **hlavním zdrojem jsou žáci**, že zejména oni klima své třídy vytvářejí.
- (2) jiní odborníci soudí, že **klima třídy ovlivňují nejpodstatnějším způsobem učitelé**, kteří v dané třídě vyučují - učitel může svými vlastnostmi a svou rolí, kterou ve vyučování má, významně klima třídy vytvářet.
- **Důvody:**
- a) **učitel** - stejná třída reaguje na různé učitele různě, co si dovolí žáci dělat u jednoho vyučujícího, to si netroufnou u druhého
- b) **především žáci** - každá třída má něco osobitého, zvláštního, co si zachovává ať tam učí kdokoli, jsou to především: - vztahy mezi žáky - nepsané normy - hodnocení úspěchu - převažující pracovní nebo mimopracovní naladění - typické chování třídy
- **c) učitel + žáci:** - na vzniku určitého klimatu se podílejí oba hlavní aktéři, ani samotný učitel, ani samotní žáci nemohou dosáhnout změny klimatu - názor nejbližší pravdě.

Mechanismy ovlivňující klima ve třídě

- komunikační a vyučovací postupy učitele
- struktura participace žáků na vyučování
- preference učitele
- sebesplňující předpověď
- klima školy, jejíž součástí je daná třída.

Základní typy komunikačního klimatu třídy:

- **A) Komunikační klima suportivní (vstřícné, podpůrné)** – *jeho účastníci se navzájem respektují, podporují, sdělují si otevřeně své pocity, potřeby, názory, přání, žáci jsou spokojenější a aktivnější, mají menší % absencí ... dle žáků je jich 1/3*
- **B) Komunikační klima defenzivní (obránné)** – *účastníci takového klimatu spolu soupeří, nenaslouchají si navzájem, své pocity i názory se bojí vyslovit nahlas, skrývají je, vůči učiteli pak volí žáci "cestu pasivního odporu", často učitele podvádí, manipulují, útočí na jeho slabiny... dle žáků těchto učitelů je více 2/3*

Během své praxe si učitel vytváří určitý osobitý styl komunikace s žáky, později, s přibývajícím léty praxe, se tento jeho styl příliš nemění.

Znaky pozitivního školního klimatu z hlediska žáků:

- umožňuje samostatné objevné učení, ze kterého má žák radost
- požadavky odpovídají individuálním schopnostem žáka
- žák má jistotu že bude akceptován a že se k němu přistupuje spravedlivě
- žák má možnost zažít úspěch
- organizace je pro žáka přehledná a srozumitelná
- podporuje rozvoj osobnosti žáka

Znaky pozitivního školního klimatu z hlediska učitelů:

- učitel na svém pracovišti rád pracuje, dobře učí, rád spolupracuje s kolegy, žáky a rodiči
- učitel má možnosti prožívat citový soulad a pocit sounáležitosti s kolegy, úspěch ve svém oboru působnosti a pocit seberealizace v práci, pocit svobody a samostatnosti v práci

Znaky pozitivního školního klimatu z hlediska rodičů:

- spravedlivé hodnocení a citlivé a spravedlivé zacházení s jejich dětmi
- kvalifikovanost učitelů (vychovatelská, odborná)
- individuální podpora každého dítěte
- vstřícnost učitelů

Znaky pozitivního školního klimatu z hlediska veřejnosti:

- školní klima musí žáky připravit k úspěšnému zapojení do pracovního světa, k zodpovědné účasti na veřejném životě, k dodržování sociálních a pracovních ctností

Teoretický podklad

- Školní třída je **sociální skupina**, která je vytvořena za účelem výchovy a vzdělávání.
- Žáci přicházejí do školy s očekáváním, že si najdou nové přátele, že ostatní budou zajímat jejich názory, budou mít své místo – postavení.

Znaky sociální skupiny (R. Braun)

- vzájemné vztahy
- hierarchie, postavení a status členů
- dynamika dění
- způsoby řešení vnitřních konfliktů
- způsoby řešení vnějšího zatížení

Vývoj skupiny

- K formování skupiny dochází od samého počátku:
 - skupina vytváří si své *skupinové normy*;
 - *profilují se role (pozice)* jednotlivých žáků
 - ty jsou důležité pro zachování fungování celého seskupení.
- Skupinová konformita = přijímání skupinových norem, shoda mezi členy, jejich přizpůsobení.

Rozdělení třídy na skupinky

- třída není zcela jednotná „skupina“ - vznikají různé podskupiny;
 - mohou být utvořeny na základě společných zájmů, pohlaví, výsledků, kterých ve škole dosahují;
 - příslušnost k takové podskupině dává žákům pocit jakéhosi bezpečí, sdílení, přijetí a pochopení ostatními.
- **Někam patřit je jednou z významných potřeb člověka.**
- Snaha udržet si své členství může mít za následek odvrácení se od svých názorů a postojů.

Vyčlenění ze skupiny

- Někteří žáci **stojí mimo kolektiv** – nepatří do žádné skupiny, podskupiny – *NIKAM NEPATŘÍ*
Rákosníček a drak <https://www.youtube.com/watch?v=Q7G5-C7CuNo>
- Může vést k odmítání – nechce chodit do školy – hledá jiný kolektiv - **PARTY**.
- Významná úloha učitele:
 - a) je potřeba realizovat takové činnosti a aktivity, které posílí postavení daného žáka ve skupině;
 - b) pokud to selže - dát žákovi najevo, že i když ve třídě nemá kamarády a je ostatními odmítán, pro učitele je stejně důležitý a významný člen třídy, jako ostatní – je přijímám, alespoň učitelem.

Opačná strana mince – oblíbení žáci

- Ostatní je mají rádi, dají na jejich názory, důvěřují jim - stávají se skupinovými vůdci.
- Na rozdíl od dětí kolektivem odmítaných , mají možnost skupinu ovlivňovat.
- Děti s dobrými studijními výsledky, kteří jsou schopni řešit problémy
- Skrytí vůdci - mohou způsobovat výchovné problémy – šikana
- .

Vývoj skupiny = dynamika

- Problémové situace významně ovlivňují dynamiku skupiny – rozdělení nebo sloučení třídy, příchod nového žáka...
- Pozitivní x negativní vliv – film *Sněženky a machři*
- **Patologické změny** ve školní třídě - ztráta koheze (soudržnosti) – vyznačuje se sníženou schopností vzájemně spolupracovat, dosahovat stanovených cílů.
- Taková skupina není pro jednotlivce atraktivní – necítí, že někam patří.
- Narušené vztahy ve skupině mohou vést až k výskytu šikany.
- Za významný považujeme také posun hodnot a rebelství (R. Braun).

Vliv dynamiky

- Dynamika = „*psychologické síly a procesy působící v rámci malé skupiny (např. školní třídy), které určují sociologické rysy skupiny jako celku a ovlivňují chování jednotlivých členů skupiny*“ (Průcha 1998, s. 222).
- Při práci se skupinou je nutné uvažovat právě její dynamiku - na té záleží vývoj vztahů mezi jejími členy, tvorba norem a hodnot, vytváření pozic, komunikace.

Fáze vývoje skupiny

■ 1) První kontakt a orientace

Členové skupiny přicházejí s různými očekáváními. Neví, jak skupina funguje, jaké normy platí. Jsou zdrženliví, udržují si odstup. Teprve získávají informace o ostatních – oťukávají se.

■ 2) Boj o moc a kontrola, kvašení

Členové skupiny se navzájem již lépe znají. Nastává situace, kdy si vymezí jednotlivé role ve skupině. Bojují o moc. To může vyvolat konflikty. Vytvářejí se skupinová pravidla a normy.

■ 3) Důvěrnost a intimita, vyjasnění

V této fázi si účastníci uvědomují pozitiva vyplývající z členství ve skupině, která se pro ně stává atraktivnější. Boje o moc ustávají. Skupina je soudržnější, jednotlivci se již jsou schopni podporovat, spolupracují na společných aktivitách. Problém by mohl nastat při příchodu nového člena, kdy by opět začal „konkurenční boj o moc“.

■ 4) Diferenciace, jednání

Zde je skupina schopna naprosto samostatné práce. Vytváří se pevné vazby mezi jednotlivými členy. Ti jsou schopni vzájemného porozumění. Celá skupina je soudržná, shodují se na společných cílech a postupech.

■ 5) Rozdělení a rozpuštění, odchod

Skupina směřuje k rozchodu. Většinou dochází ke snahám o zachování kontaktů.

Vývoj dynamiky během ZŠ

- Podle R. Brauna má třídní kolektiv tyto vývojové fáze:
- 1. – 3. ročník ZŠ = raná, prekohezní fáze vývoje
- 4. – 6. ročník ZŠ = prvotní koheze
- 7. – 9. ročník ZŠ = kohezní fáze